

EĞRİKAPILI RASİM EFENDİ

M. Cavid Baysun

Onsekizinci asrın Türk san'at âlemi bahis mevzu'u olunca Eğrikapılı Mehmed Rasim Efendi'yi hatırlamamak mümkün değildir. Ahmed III. ve Mahmud I. devirlerinde, hattatlıkta büyük bir şöhret kazanan bu zatın, yazı san'atındaki iktidarı nisbetinde olmamakla beraber, şiir ve inşada da zevk ve istidada malik bulunduğunu görüyoruz. İstanbul'da Eğrikapı içinde Molla Aşki mahallesinin imamı Yusuf Efendi'nin¹ oğlu olup 1099 (1687/1688) de dünya'ya gelen² Rasim Efendi, elimizdeki yazma nüsha esas tutulmak şartıyla, 84 sahifelik bir küçük cild teşkil edecek kadar şiir ve bâzı münşeât bırakmıştır ki bunlar onun ancak ele geçebilen eserleridir.

Zamanında *Eğrikapılı Çelebi Efendi*, *Çelebi Efendi* ve *Rasim Efendi* diye anılan hattat şairimize³ *Ebürreşid* künyesi ile birlikte *Hoca Mehmed Rasim* denildiği de olurdu⁴. Kendisi, Galatasarayı hizmetine me'mur olduğu tarihe gelinceye kadar yazılarının altına *Muhammed min telâmizi es-seyyid Abdullah*, yahud *İmam-zade* isim ve künyesini koymuş, daha sonra, ya sadece *Mehmed Rasim* veyahud *Mehmed Rasim İmam-zade* şeklini ihti-

¹ Zamanının hattatlarından olan Yusuf Efendi için Müstakim-zade (*Tuhfe-i Hattatın*, İstanbul, 1928, s. 595) «*fadalay-ı karamdan olup ömrünü ta'lim ve beyan-ı ma'ni-i ulûm ve ma'rif nahvîne sârif idi*» diyor. Rasim Efendi'nin annesinin babası, Yatağan imamı ve zaviye bânisi Hakiki-zade Osman Efendi'nin oğlu Mustafa Efendi'dir.

² Rasim Efendi'nin mühründe *Devhatü'l-küttâb* müellifi Su-yolcu zade Necib Efendi'nin «*باد نام آور عرفان محمد راسم*» mısra'sı ebeced hisabiyle 1099 senesini göstermektedir (Müstakim-zade, *aynı eser*, s. 465).

³ Müstakim-zade, *aynı eser*, s. 465; Salim, *Tezkire*, İstanbul, 1315, s. 277.

⁴ Mehmed Rasim, *Divançe ve Münşeât*, nezdimizdeki nüsha, mukaddime kısmı, 1 b; Vâsıf, *Tarih*, İstanbul, 1219, c. I, s. 79.

yar eylemiş, nihayet kırk yaşından itibaren ölünceye kadar, yalnız *Mehmed Rasim* imzasını atmıştır⁵.

Müstakim-zade Süleyman Sa'deddin Efendi, Eğrikapılı'nın tahsili hakkında ma'lûmat vererek, onun önce babasından ders gördüğünü ve sonra pek tanınmış hattat Yedikuleli Emir Efendi (Seyyid Abdullah b. Seyyid Hasan Haşimî) ye talebe olduğunu ve o büyük san'atkârdan *ketebehu* vaz'ına icazet aldığını söyler ki, bu husus *Tezkire* sahibi Salim Efendi tarafından da te'yid edilmiştir. Hattatımızın me'zuniyet tarihi sarih olarak kayıtlı değil ise de, Müstakim-zade onun, 18 yaşında icazet aldığını ve 1126 da Damad (Şehid) Ali Paşa tarafından Enderun mektebi haline getirilen Galata-sarayına, me'zuniyetinin sekizinci senesinde meşk hocası ta'yin edildiğini söylüyor; ve bunlardan Rasim Efendi'nin 1118 de icazet aldığı meydana çıkıyor.

Rasim Efendi yalnız hattatlık öğrenmekle kalmamış «edeb ve maârifle» de meşgul olmuştur. Bu cihet, Salim Efendi tarafından belirtildiği gibi o devri idrâk edip ismi geçenleri yakından tanıyan Müstakim-zade dahi, Yedi-kuleli'nin oğlu Abdülhalim Hasib Efendi'nin hâl tercümesinde (*Tuhfe-i Hattatın*, 242) bu zatın «*şudalay-i müderrisinden Abdülkerim ve Hoca Rasim-i mersumdan arabî ve farsî ulûm-ı külliyye ve cüz'iyeyi ahz ile şeş ciheti ma'mur...*» olduğunu söylemekle Rasim Efendi'yi âlim bir hattat diye tanıtır⁶.

Eğrikapılı'nın tahsiline dâir Müstakim-zade ile Salim Efendi'nin verdikleri ma'lûmattan çıkarabileceğimiz netice bundan ibaret olmakla beraber, *Münşeât*'taki bâzı kayıtlardan onun medrese tahsili gördüğünü istidlâl mümkündür. Kendisinden dâimâ, ilmiye mensublarının kullandığını bildiğimiz *dâ'i* sıfatıyla bahseden Mehmed Rasim Efendi, *Mısr kalemine dühûl kasdıyle Rikâb-ı hümayunadır*, ser-levhası altında kaleme aldığı arızasında şöyle diyor:

«*Bu kulları mülazimîn zümresinden bulunub bi-emri'llahi teâlâ kırk bir senesinde vuku' bulan ihrak-ı kebirde esas ve hanuman bi'l-küllîyye sâzân olub hâne ber-düşî tîr-i tahammülû manend-i keman eylediği ezmanda çâr-u nâ-çâr küncâyış-pezir-i fukaray-i*

⁵ Müstakim-zade, *aynı eser*, s. 468.

⁶ Rasim Efendi'nin farsça bir gazeli ile üç tarihi, arabece iki tarihi, ve bir icazetnamesi vardır.

iyâl nâliş-karar olacak mertebe arsa-i muhterikamız âzerine istidâne ile bir hâne binâ olunub sedd-i remak-ı iyâl dahi miftah-ı du-dendâne-i kaleme muhtac olmağla gevmen fe-gevmen muâmele-i bârid-i vaz'-ı devr ile düyün müzdat ve feriyâd-res ve imdad eder dahi Cenab-ı vâhibü'l-âmâl ve Rabbü'l-ibad'dan gayri kimsemiz olmayub nice sinîn ve şuhâr derûn-ı gayert-meshûn meksur kalmışken bi-hamd'il-lâhi teâlâ evan-ı kerem-unvanlarında Saray-ı âlî zümresine dühûl ile bu abd-i nâçize himmet ve merhametleri efsun ve lâkin mülâzemetim müddet-i medide olub medreseden netice-pezir olacak menâsiba sinnimin tahammülû ve dâ'inlerimin sabr-u tâkatları olmamağla merahim-i kerimânelerinden mutazarra'dır ki cennet-mekân Sultan Selim Han hazretlerinin kuzat-ı misriyye fukarasına a'sâr-ı şer'iyeden ta'yin buyurdıkları avâide kanâatde sukûlet görünüb ol tarikin kazâları nâ'ible zabt olunmak deyden-e-i kadîme olmağla a'tâb-ı refî'a-i devletlerinden dâr ve mehcûr olmayacağıum nûmayan ve eyadî-i dâ'inden tahlis-i girîban eylemeğe vesile olunmak hevesiyle kalem-i mezbura dühûl babında hayr-hâhân-ı ihvan sevkiyle tenezzül olunub bu babda müsâade-i hümayunları buyrulmağla bu tarikte dahi çırağ ve ihyâ buyrulmak babında inayet ve kerem-i hümayun veliyyü'n-ni'am kesirü'l-kerem şevketlû mehabetlû devletlû Sultanım hazretlerindir».

Bu satırlar, Rasim Efendi'nin medrese tahsilini ikmâl ettiğine delil olabilir zannedirim. Esasen gerek nazım ve gerek nesir vâdisinde gösterdiği kudret, onun alel'âde hattat değil tam mânâsiyle bir okumuş yazmış zat olduğunu isbat etmektedir. Vak'anüvis Hâkim'de, onu *fünun-ı şettâda mâhir* diye vasıflandırmıştır.

Rasim Efendi, Ahmed III. ve Mahmud I. gibi padişahlar, Nevşehirli İbrahim Paşa, Hekim-oğlu Ali Paşa, Yirmi Sekiz Çelebi Mehmed Efendi zade Said Mehmed Paşa gibi sadrâzamlar, Hacı Beşir Ağa gibi bir kızlarağası tarafından takdir ile karşılandığı ve belki de bu mühim şahsiyetlerin himayesini gördüğü halde fakir yaşamış, *Münşeât*'ında gördüğümüz bir kaç vesikaya (bunlardan biri yukarda nakl edilendir) nazaran zaruret çekmiş bir san'atkâr idi. Rasim Efendi, 1141 senesinde çıkan yangında, yukarda gördüğümüz gibi, evini kaybetmiş, yerine yaptırdığı bir diğeri yüzünden borca girmişti. Bir türlü ödeyemediği bu borç için Silâhdar Ağa vasıtasıyla Padişah'a şu arz-ı hâli sunmuştur:

«Vâki' olan harik-i kebirde bir sene mukaddem hezâr meşak-
kat ile bina eylediğim dâ'i-haneciğim bi-kazâi'l-Mevlâ muhterik
oldukda bir münasib harab menzil bulub isticâr olunmuş idi. Lâkin
ne talebeye meşk-u ta'lime mahall-ü mekân ve ne kendim kitabet-i
Kur'an-ı kerim eylemeğe imkân bulunub bir sene-i kâmilemdir ki
böyle üftân-u hîzân gezüb gürümek dahi ilâve-i bâr-ı ıztırab olub...
ve bu masibet-i uzmanın eleme nev be-nev âteş-endaz-ı hanuman-ı
rahat ve huzur ve pey der-pey rahne-güşay-i esâs-ı bünyân-ı suûr
olmağın âhirül-emr mütevekkilen ala'llahî'l-vekil istidâne ve is-
tikraz olunub arsa-i muhterikam üzerine ehl-ü ıyalim şemsin ha-
raretinden ve selo-ü bârânın şiddetinden hiraset olunacak mertebe
bir iki odacak bina olunub yedi yüz gurus mîkdarı deyn belâsına
mübâtelâ olmağın kemâl-i tahayyür ve ıztırâbından ilâm-ı hâle ce-
saret ve beyt-i ma'mûr-ı gerdun-ı nişan olan âsitâne-i felek-âşi-
yâne fersude-i ruy-i darâat olundu...»⁷.

Galata-saray-ı'nda senelerce meşk hocalığı eden ve bütün ga-
yesi Saray-ı âmire'ye geçmek ve oranın yazı muallimleri arasına
karışmak olan bu zatın, Rikâb-ı hümayuna sunduğu arz-ı hâller,
anlaşıyor ki uzun zaman netice vermemiştir. Nevşehirli İbrahim
Paşa'nın emriyle takdim ettiği bir arzıda on sekiz yıldır Gala-
ta-saray-ı'nda çalıştığını söyleyerek Saray-ı âmire'ye alınmasını
istihdam eden hattat, Galata-saray-ı'na girişi 1126 senesinde ol-
duğuna göre, bu müracaatı Nevşehirli İbrahim Paşa'nın son za-
manlarında etmiş olmalıdır. Eğrikapılı Rasim Efendi arz-ı hâlinde
ez-cümle şöyle demektedir:

«Saray-ı âmire-i hassa'da altı aded muallim-i kâmil ve hattat-ı
mükemmil ta'gin olunub... bu dâ'i-i kalilü'l-bidâ'a Saray-ı Galata'da
on sekiz seneden beri ta'lim-i hutûat-ı şeş kalem ve tefhim-i
rusum-ı kavânin-i rakam hizmetinde mehmâ-emken müstahdem
te'diye-i emanet ve neşr-i kanun-ı kitabet ve ihyâ-i sünnet-i selef
ve iktidâ-yi isr-i esâtîn-i halef hevesiyle zikr olunan altı aded
cihâtın ref-ü terkin olunanları yeniden tashih ve ihyâya ruhsat
ve onların biri ile bu dâ'ileri mümtaz buyrulmak babında neanki
cerr-i menfa'at belki emr-i hazret-i sadr-ı a'zamîye imtisâl ile tah-

⁷ Rasim Efendi, *Divaçe ve Münşeat'daki*, «Saltan Ahmed-i sâlis rikâbına
arz-ı haldir ki hanesi muhterik olduk a Silâhdar Ağa seokigle ref olunmuştur»
başlıklı yazı.

sil-i ayn-ı rıza ve hüsn-i teveccühlerine i'timad ve istinad birle
arz-ı hâle cesaret olundu».

Damad İbrahim Paşa himayesiyle Rasim Efendi'nin Saray-ı
âmire'ye nakli pek mümkün olduğu hâlde, bu işin geri kalmasına
sebeb, ma'hud Patrona Halil isyanının zuhuru ve Ahmed III. dev-
rinin sona ermesidir sanıyorum. O karışık günlerde hattatımızın
terfi'i unutulmuş olmalıdır ki kendisini yine eski vazifesinde kal-
mış buluyoruz. Rasim Efendi, sunduğu arızalardan netice çıkma-
dığını ve edilen va'dlerin yerine getirilmediğini görünce kim ol-
duğunu anlayamadığımız bir sadrazama şu kit'ayı verdi:

*Nice dem kesbi maârifde tekâpü ederek
Bezli makdur ile suret verilüb hüsn-i hata
Bahtın evzâ-ı galat-kârı bu vâdide beni
Müsil-i rif'at olur deyyu düşürdi galata*

Maamafih, bu değerli san'atkârın, Mahmud I. tarafından da
takdir ile karşılanacağı ve hasretini çektiği vazifeye, geç dahi olsa,
bir gün ta'yin edileceği muhakkak idi. Nitekim kendisi, 1150'de
ta'lik-nüvis Sahhaf Nur Mustafa Efendi vefat edince, yerine «mat-
mah-ı enzâr-ı üstadan olan Saray-ı cedid-i hümayun'a nakl ile
muallim-i hutut-ı bâhire ve kâtib-i Saray-ı âmire» olunmuştur⁸
ve bu ta'yine Hekimbaşı Hayatî zade Mustafa Efendi⁹ ile Kızlar-
ağası Hacı Beşir Ağa delâlet etmiştir. Eğrikapılı Rasim Efendi,
kendisi gibi hattat olan Beşir Ağa vasıtasıyla Padişah'a takdim
ettiği arzıda şöyle yazıyor¹⁰:

«... Abd-ı dâ'ileri zümre-i hattatandan kadîmi fen-âşinây-ı
resm-i kitabet ve terbiyet-gâfte-i esatize-i ashab-ı dikkat olub
müddet-i medîde Galata-saray meşk hocalığı ile imrar-ı evkat
ve neşr-i âsâr-ı bidâa-i müzcât eylemekle suret-i ahvâl-i perişan-
ım bi'l-cümle meş'ur-ı hümayunlarıdır. Bu hizmet-i cemilenin hod
vaz-ı aslîsi ba'det-terbiye Saray-ı cedid-i âmire'ye nakl-ü tsâl
kaidesine mebnî mukaddime makulesi olmağla el-haletü hâzihi

⁸ Müstakim-zade, *Tuhfe-i Hattatın*, s. 465. Sahhaf Mustafa Efendi'nin hâl
tercümesi için bk. aynı eser, s. 748.

⁹ Rasim Efendi'nin bu ta'yine ve Hayatî-zade ile alâkâli rüyası ve onun ta'-
biri hakkında bk. Müstakim-zade, *Tuhfe-i Hattatın*, s. 470.

¹⁰ Rasim Efendi, *Divaçe ve Münşeat'daki*, «Ağa-yı Darü's-sa'ade el-hac
Beşir Ağa merham yedigle Rikâb-ı hümayunad» başlıklı arz-ı hâl.

meşk-nüvisan-ı Saray-ı cedid-i hümayun'dan Sahhaf Mustafa Efendi... intikal-i saray-ı beka eylemekle yeri dâ'i-i devletlerinin sadaka ve inayet buyrulub mahsusen çerağ-ı ruşen ve ihya-kerde-i hümayunları olub ilâ âhiri'l-ömr hizmet-i du'ây-i hayriyyelerinde isdihdam buyrulmak babında emr-i hümayun devletlû şevketlû merhametlû Sultanım hazretlerininindir».

Rasim Efendi, hocasından hakkiyle faydalanmış ve tıbbi onun gibi yazacak dereceye gelmiş bir hattat idi. Emir Efendi, kendine sipariş edilen yazıları, üstadlarla şagirdler arasında âdet olduğu üzere, bâzan talebesine yazdırır ve *ketebelu*'yu bizzat koyardı. Bir defâ, Nevşehirli İbrahim Paşa zade Mehmed Paşa'nın istediği bir Kur'an-ı kerimi, Emir Efendi *«Çelebi sana i'timaden te'ahhüd eyledim. Bizi bu emr-i asrin uhdesinden tahlis eyle»* diyerek Rasim Efendi'ye havale eylemişti. Müstakim-zade Süleyman Sa'deddin Efendi hâdiseyi anlatıyor ve Yedikuleli Emir Efendi'nin keramet gösterdiğini de aşağıdaki satırlarla nakil ve hikâye ediyor¹¹:

Rasim Efendi «üç ay zarfında bir sümün kit'a Mushaf-ı şerif ketb-ü tekmil ve üstadları nâm-ı nâmîsini dahi tastir ile tebcil edüb der-ceyb ve suy-i dil cuy-i üstad-ı benama azm-ü ikdam edüb tamamî-i hizmetini i'lâm eyledikde kendileri dahi ahz-ü küşade edüb... sitağış ve istizâde buyurub ketebelu lâfzını vaz'a mübâde-et eyledikde «Sultanım ketebelu mahalline nazar buyurun» diye tenmik eylediğine imâ eyledikde anlar dahi mahâll-i ketebelu'ya nigâh-endaz-ı tefekkud olurlar. Beyaz bulurlar. Bunlar dahi güstâhâne cesaret eylediğin bilüb hicabından sükût eder. Fi'l-vaki' kendi kalemi i'câz-tev'emleriyle bir iki du'ây-i me'sur buyrub ba'dehu ism-i samîlerin tasvir ve takrir eylediler» deyu bu kerâmetlerini bu fakire dahi nakl edüb hezar levv-ü bâkâ ile tahassür buyurdular idi. Mukabelesinde zuhur eden hediye-i kitabettir ki bir kaç yüz altın idi. Fakat sekiz altın kabûl buyurdıkları dahi Emir Efendi zade Abdülhalim Efendi'nin rivayet-kerde olan akvalindendir».

Denildiğine göre Rasim Efendi Şeyh Hamdullah'ın yazısını aynen taklid edecek bir maharete sahib idi. Bir gün biraderi Süley-

¹¹ Müstakim-zade, *Tuhfe-i Hattatın*, s. 466.

man Raci Efendi ile Müstakim-zade, onun Şeyh hattını takliden yazdığı bir yazıyı, kâğıdını eskiterek Bedesten'e götürmüşler ve mütehassıslar, Hamdullah'ın eseri diye ona üç bin kuruş fiyat takdir etmişler idi. Ancak, devrin usta bir hattatı olan Bartınlı Rıdvan yazıya şöyle bir göz gezdirdikten sonra: *«Gayet âlâ hatt-ı Şeyh'dir derim. Eğer Rasim Efendi taklid edüb ve bir üstad elinden çıkmadıysa»* dedi ve taklid dahi olsa aynı değerde olduğunu ilâve eyledi. Eğrikapılı, kendisinden habersiz olarak yapılan bu işi duyunca çok sıkılmış, kardeşine ve Müstakim-zâde'ye serzeniş edip: *«Bu hareketler benim ömrümün kasrına sebep olur. Böyle cesaretler bâ'is-i inkisar ve hasarettir»* itabında bulunmuştur¹².

Eğrikapılı Rasim Efendi hayatı boyunca çok çalışmış çok eser bırakmıştır. Müteaddid Kur'an-ı kerim nüshaları, en'amlar, hilyeler, murakka'lar yazan bu meşhur hattatın eserlerini tezyin ve tezhib eden san'atkârlar hakkında Müstakim zade Süleyman Sa'deddin Efendi epeyi mâlûmat vermektedir. Hattatlarımızın eserleri yalnız kâğıd üzerinde olanlardan ibaret değildir. Onun İstanbul âbidelerinde de nice yazıları bulunduğunu biliyoruz. Bunlardan bazıları (meselâ eski Beşiktaş sarayı kapısının karşısındaki çeşmeler) şimdi mevcut değil ise de, bazıları hâlâ bütün güzelliği ile gözleri okşamaktadır. Mahmud I.'un valdesi Saliha Sultan tarafından yaptırılan ve seneler senesi harâbe hâlinde kaldıktan sonra son zamanlarda mükemmel surette ihya edilen meşhur Azabkapısı çeşmesinin üstündeki kitabeleri o yazmıştır. Müstakim-zade de, Nur-ı Osmanî camii'nin bir kitabesini Rasim Efendi'nin yazdığı, fakat *«amelenin adem-i ihtimamlarıyla tavrından ihrac ve letafeti iz'âc»* olunduğu kayıtlıdır¹³. Şâirimiz, Nur-ı Osmanî camii kitabelerinden birinin kendisi tarafından yazıldığını, bu camii'nin binasına söylediği otuz beş beyitlik tarihinde şu mısra'larla işaret ediyor:

*Sebeb tasdi'e ben de hâdimim cüz'ice bu hayre
Ki ya'ni hizmet-i tahrir-i eczâsıyla Furkan'ın*

¹² Müstakim-zade, *Tuhfe-i Hattatın*, s. 208.

¹³ *Tuhfe-i Hattatın*, s. 467. Asıl ustalığı nesih ve sülûste olan Rasim Efendi, güzel ta'lik de yazardı ve bu yazıda Reisü'l-atıbbâ Kâtib zade Mehmed Refi' Efendi'den icâzet almıştı (*Tuhfe-i Hattatın*, 467, Habib, *Hat ve Hattatın*, İstanbul, 1305, s. 146. Habib Efendi'nin verdiği malûmat, Müstakim-zade'nin kitabından hülâsadır).

*Dahi bir âyet-i Kur'an'ı da ol hayrâ'l-ebvâba
Yazub hâdim gazıldım dergehinde dâr-ı ulyanın
Du'â edüb dedi itmama Rasim bendesi tarih
Hümayun ola bu nev cami'i Sultan Osman'ın
1169*

Müstakim zadenin kaydı da şudur: «Câmi'-i cedidin dohi hayrâ'l-ebvâbına hatt-ı müsenna ان الصلاة âyet-i kerimesi tastirigle Hüdavendîgâr-ı sabık Sultan Mahmud Han zamanında me'mur olub pirâne tenmik buyurdular (Tuhfe-i Hattatın, 467).

Ara-sıra şiire de iltifat ettiğini bildiğimiz Rasim Efendi, bunları toplamayı me'zunlarından İbrahim Tahir Efendi'ye tenbih etmiş¹⁴, lâkin şiirlerinin bir araya geldiğini göremeden 14 Şâban 1169 = 13 Mayıs 1756 Perşembe günü «medkukan» yâni dik (دک) humması denilen verem hastalığına tutularak vefat etmiş ve İstanbul'da Eğrikapı dışındaki mezarlığa gömülmüştür¹⁵. Vak'a-nüvis Hâkim Efendi, «keşfine» inandığı bu zahid ve müttaki hattatın, dört ay öncesinden öleceğini his ederek bunu ağhıya ağhıya bizzat kendine anlattığını söyler. Rasim Efendi, son iki ayını hasta geçirmiş, fakat yatağa ancak öleceği gün girmiş, girer girmez de hayata gözlerini kapamıştır (Hâkim'in bu kaydı için bk. Bekir Kütükoğlu, *Müverrih Vâsif'in kaynaklarından Hâkim Tarihi, Tarih Dergisi*, cild VI, sayı 9, İstanbul, 1954, s. 119—120). Mezar taşında, en eski hulefasından Saray-i âmire muallimi Mestci zade Ahmed Efendi tarafından yazılan şu kitabe vardır¹⁶:

هو الی الباقی
الله سبحانه وتعالى
مرحوم و متوفور المحتاج
الی رحمة ربه الفطور
خطاط راسم محمد اتندی
قولنه و جمیع مؤمنین و مؤمناتہ
رحمت ایلہ الفاتحه
۱۱۶۹

¹⁴ Baltacı Mehmed Paşa zade Silâhdar Mustafa Paşa'nın uzak akrabasından ve künyesi İbrahim Tahir b. Mustafa b. İbrahim olan bu zatın hâl tercümesi *Tuhfe-i Hattatın*'de mevcuttur (bk. s. 43-44).

¹⁵ *Divançe ve Münşeat*'in mukaddimesi, Vâsif, *Tarih*, İstanbul, 1219, c. I. s. 79.

¹⁶ Bu kitabenin Türk harfleriyle yazılışı: Huve'l-hayyü'l-baki | Allah sübhanehu ve tealâ merhum ve mağfur el-muhtâc | ilâ rahmeti Rabbihi'l-gafur |

Rasim Efendi'nin büyük oğlu hattat Mehmed Reşid Efendi (*Tuhfe-i Hattatın*, s. 448-449 da hâl tercemesi bulunan bu zatın vefatı 1228 dedir), babasının yanında medfundur; diğer oğlu, Mehmed Emin küçük yaşta ölmüştür. Bu çocuğa Rasim Efendi tarafından yazılan tarih kıtası şudur:

*Ah Emin'im benim ciğer-pârem
Hayf kim ol şakik-i rûh hemîn
Tıfl iken eyleyüb tevaccüh-i Hak
Etdi cânın fidây-ı Rabb-ı mu'tin
Sunulub nagehan şerâb-ı ecel
Gıddi mahdumum ol Muhammed Emîn
İrci'i emrine olub münkad
Atdı can ol nihâl-ı bâğ-ı berfin
Asdikaa kıldılar du'âlar anın
Sâline gazdılar bu beyti bihin
Cilve-geh gülşen-i cinandan ola
Bâlbâl-i ruhuna Muhammed Emîn
1165*

Rasim Efendi'nin, İbrahim Vâsik ve Süleyman Raci isminde iki biraderi bulunduğunu, bunlardan birincisinin Baltacı-zade Mustafa Paşa'ya divan kâtibisi olduğunu, Yatağan cami'i imamı bulunan diğerinin de 1168 de Hicaz'dan dönerken Antakya'da öldüğünü biliyoruz¹⁷. Kaynakların çok zahid ve mütteki bir adam olarak tavsif ettikleri Rasim Efendi'nin her ay yetmiş bin fâtıha okuduğu, boş zamanlarını dâimâ ibadetle geçirdiği bilinirdi. San'atuna kudsî bir bağlılık besleyen bu zat yazı yazmayı din vazifesi gibi sayar, abdest almadan yazıya başlamazdı¹⁸. Kendisi Nakşibendî tarikatına intisab etmiş ve Zaviye-i Emiriyye (İstanbul'da Emir

Hattat Rasim Mehmed Efendi | kuluna ve cem'i-i mü'minin ve mü'minats | rahmet eyleye el-fâtıha | 1169.

Su-yolcu-zade Necîb Efendi, Rasim Efendi'nin vefatına şu tarihi söylemiştir:

نجيبا بن ده تاريخ من صد استرجاع ايله يازدم
اديب بزم خط راسم محمد كيدى به ميل آه
1179

¹⁷ Mehmed Süreyya, *Stell-i Osmani*, İstanbul, 1311, c. II. s. 349, Rasim Mehmed Efendi. Keza bk. *Divançe ve Münşeat*, tür. yer.

¹⁸ Vâsif, *Tarih*, I, 79.

Buhârî tekkesi) şeyhi Kırımı Şeyh Ahmed Efendi'den el almıştı¹⁹; şeyhinin vefatına yazdığı şu tarih kıt'asında bu intisabın Ahmed Efendi vasıtasıyla olduğu açıkça görülmektedir:

Tarih-i Şeyh Ahmed Efendi-i Kırımı-i Nakşbendi

*Şeyh Ahmed Efendi ga'ni kim
Ahmedi-hulk-u Nakşbendi-sükût
Aslı tatar-u mesleki ahrar
Rah-âzâde mürşid-i pür kuut
Hâce Yekdest'den almış idi eli
Ola sirri mü'eyyid-i melekût
Nisbet-i hâcegân ile bu fakir
Andan olmuşdı kâmyab-ı sâbut
Ya'ni telkin-i zikr edüb der idi
Reviş-i salikâmî tâ tâbut
Mîr Buhârî'de oldu zaviye-dâr
Anda oldu o târik-i nâsut
Nur-ı ma'hud olunca anda bedid
Bahr-i vuslatda oldu hem-çün hut
Bizi sirriyle ide Hak takdis
Oku gel ruhuna du'â-i kunut²⁰
Harf-i pür-cevheri bu bir beytin
Kıldı tarihi Rasimâ men'ut
Hâce Ahmed Efendi'ye her dem
Cilve-gâh ola kürsi-i lâhut²¹*

1156

¹⁹ *Divaçe ve Münşeât*'in mukaddimesinde Rasim Efendi'den «sâlib-i tari-kat-ı nakşbendîyye» ibaresiyle bahs edildiği gibi, Müstakim-zade de «*Tarikat-ı aliyge-i hâcegân-ı nakşbendanda dahi şeyh Hâce Ahmed Yekdest-i Mekki hale-fasından Zaviye-i Emirîyye şeyhi Kırımı Hoca Ahmed Efendi'den ahz-ı nisbet-i acizan eylemiştir*» denilmektedir (*Tahfe-i Hattatın*, 468).

²⁰ Metinde mısra' «*oku ruhuna gel du'â-i kunut*» şeklinde ise de Rasim Efendi gibi veznin ahengini iyi anladığı görülen bir şâirin bu sıklığı fark etmesi mümkün değildir. Binaenaleyh metnin müstensih hatası olarak kabul ettiğimiz şekli yerine «*ruhuna*» ile «*oku*» kelimelerinin yerini değiştirmeye muvafık bulduk.

²¹ Bu beytin eski harflerle yazılışı şöyledir:

خواجہ احمد اکتدی بہ ہر دم جلوگاہ اولہ کرسی لاهوت

Rasim Efendi'nin, o devirde pek tanınmış ve hürmet görmüş nakşbendî meşâyhinden Şeyh Mehmed Murad Efendi ile de yakın münasebette bulunduğunu, Şeyh'in 1132 de vefatına yazdığı tarih kıt'asındaki şu beyitten kolayca anlıyoruz:

*Nice dem sohbet eyleyüb ben de
Buldum anda hezâr feyz-i murad.*

Yetiştirdiği hattatların sayısı bini geçer (*Hâkim Tarihi*, aynı yer) ve küçük büyük kendisine müracaat edenlerin hiç birini red etmiyerek ders vermekten üşenmeyen bu kıymetli hattatı, yazı san'atı bakımından tedkik bizim harcımız değildir. Makalemizin gayesi, aynı zamanda şâir de olan ve Ahmed III. ile Mahmud I. devirlerinde çok şöret sahibi bulunan Rasim Efendi'nin değerini belirtmek ve eldeki kaynakların müsâadesi nisbetinde genişçe bir hâl tercümesi vücade getirip, şiirlerinden bâzı örnekler vermekten ibarettir.

Tanıyanların pek medh ettikleri Mehmed Rasim Efendi'nin edebî kudreti hakkında Kazasker Sâlim Efendi: «... *Nadî-i şî'r-u inşada dahi tabîat-i pâki hatt-ı pâkizesi gibi müselleme ve müm-taz ve akranına edeb ve maârifle ser-firaz bir zat-ı melek hisâl-i pür-kemâldir ki vücud-ı nâ-gâbi gibi bir vücudun dahi zuhuru nice şad sâle muhtacdır*»²² diyor. Vak'anüvis Hâkim, şâirimizin «*ekser-i kasâidinin selts ve ma'nidâr*» olduğunu kabul ettiği gibi müverrih Vâsîf da «*istihsana şayan makâlî var idi*» sözleriyle onun kıymeti hakkında daha mu'tedil ve hakikate daha uygun bir hüküm veriyor²³.

Rasim Efendi'ye âid şiirlerle mensur yazıları bir arada toplayan nüshanın mukaddimesinde²⁴ bu nüshanın nasıl meydana getirildiği şu suretle anlaşılmıştır:

²² Sâlim, *Tezkire*, s. 278.

²³ Vâsîf, *Tarih*, c. I, s. 79. Fatim Efendi (*Tezkire*, İstanbul, 1971, s. 109), Rasim Efendi'nin kısa bir biyografisini yazmış ve «*ş'ar ve âsârı mütedavil-i evan ve dâhurdur*» dedikten sonra Salim *Tezkiresi*'nde de mevcut

Behcet-efzadır arak lâ'linde ol nazik femin

Goncaga mahz-ı taravetdir vücadi şebnemim

matla'lı gazelini almıştır.

²⁴ Bu mukaddimenin ifadesine göre *Divaçe* ve *Münşeât*'i toplayan zatın İbrahim Tahir Efendi olduğu anlaşıyor.

«Merham yenbû'-ı kalem-i ... tab'-ı mevzularından ihyânen icra eyledikleri füyuz-ı âsârı ve müntehabat-ı eş'arı safayih-i zaman ve sahayif-i devranda şayed bâ'is-i zikr-i hayr ve sebeb-i ta'lim-i gayr olur deyu kenda me'zunlarından talebe-i feyz-i bâhir İbrahim Tahir nam bendelerine cem'-ü tertib ile emir buyurub henüz emr-i şerifleri mir'at-ı husulde sûret nûmay-i vücud olurken ... rû be rah-ı ukbâ ve husn-i İstanbul evvabından kendi mahall-i vilâdet ve neş'etleri ve vesile-i sügu' ve şöhratleri olan Eğrikapu haricinde defn-i ravza-i me'vâ olduktan sonra el-hâletü hazîhi yine emsalinden nam-ı namileri piraye-i silsile-name-i hattatın olan telâmizesinin himmet ve meşveretleriyle cem'-ü tertib olunub bu bende-i efgendeleri dest-i noksan-peysestikle tuhfe-i ihvan-ı âgâh ve sebt-i ilâ-mâ-şâ-Allah kıldır».

Rasim Efendi'yi zamanının birinci derece şâirlerinden saymaya imkân yoksa da, XVIII. asır türk edebiyatını etraflı olarak tedkik ederken ondan da biraz bahs etmek ve şiirlerinden misâl vermek herhalde lâzım gelecektir. Ekseriya, büyük şâirlere nazire mahiyeti arzeden şiirleri arasında Ahmed III. devrinin çırağan âlemlerini canlandırmış nedimnâme manzumeleri, mühim vak'alara ve şahsiyetlere dâir kasideleri vardır. Bâzi mısra'larında Nâbi'nin te'siri açıkça görülen Rasim Efendi, *Divançe*'sinin bızce mühim bir hususiyetini tarih kit'alarının çokluğu teşkil ediyor. Divanlara bugün birer tarih kaynağı gözüyle baktığımızı göre bu hususiyete ayrıca değer vermek gerektir. *Divançe*'de bulunan manzum eserler, dördü nâkıs 7 kaside, 85 tarih, 36 gazel (biri na't, diğeri Ramî Paşa-zade Abdullah Re'fet Bey ile müşterek, beşi nâkıs); 3 tahmis (biri Ömer Ruşenî Dede'nin na'tini, diğeri Su-yolcu-zade Necib Efendi ile Ramî Paşa-zade Re'fet Bey'in gazellerini); 2 şarkı, 6 matla', 4 müfreden mürekkeb olmak üzere 146 adedden ibarettir. On bir parçadan müteşekkil *Münşeât*'ı ise beşi Rikâb-ı hümayun'a, biri Ratib Ahmed Paşa'ya olmak üzere altı arz-ı hâl; bir müderris ve bir tabib ağzından iki diğeri arz-ı hâl; biri Kırımî Şeyh Ahmed Efendi'ye, diğeri Müstakim-zade Süleyman Sa'deddin Efendi'ye iki mektub; ve nihayet arabca bir yazı icazetinden terekkeb ediyor.

Şâir hattatımızın *Divançe ve Münşeât*'ında geçen şahıs isimlerini, mezkûr eserdeki sıraya göre naklediyoruz. Bu suretle onun

muhiti ile tanıştığı veya alâkadar olduğu şahsiyetler hakkında fikir edinmek mümkün olur kanâatindeyiz.

Ömer Ruşenî Dede	Mir Mehmed
Damad İbrahim Paşa (Sadrazam, Nevşehirli)	Mehmed
Ahmed III.	İzzet Ali Paşa (Defterdar, meşhur şâir)
Mehmed (Şehzade, Ahmed III.'ün oğlu, 1129—1170)	Ahmed Efendi, Damad-zade (şeyhülislâm)
Mustafa (Şehzade, Ahmed III.'ün oğlu; 1129'da, Şehzade Mehmed'den bir kaç gün sonra doğmuştur ²⁵)	İshak Efendi (Ebû-İshak İsmâil Efendi'nin oğlu, şeyhülislâm)
Yahya Ağa (Hazineedar)	Müstakim-zade Süleyman Sa'deddin Efendi (<i>Tuhfe-i Hattatın</i> sahibi, meşhur müellif)
Abdullah Re'fet Bey (Ramî Paşa-zade)	Haşım İsmâil Bey (Bayezid camii'si sâbık kâtibinin oğlu)
Mir Hasan	Ali-zade (Ziyaeddin Efendi)
Bedestanî Ahmed Ağa	Hekim oğlu Ali Paşa (sadrâzam)
Mes'ud Efendi	İbrahim
Mir Abdülmecid	Hafız Ahmed
Nu'man (1135—1178)	Halil Paşa (Morali Hasan Paşa'nın oğlu; Hazine kethüdâlığından vezir olmuş, eyalet valiliklerinde bulunmuştur)
Mehmed Emin (Rasim Efendi'nin oğlu, 1160—1165)	İbrahim
İsmâil Efendi (Şeyhülislâm, Ebu-İshak)	İsmâil
Mehmed Paşa (Kethüda)	Saîd Mehmed Paşa (Yirmi Sekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin oğlu, sadrâzam)
Nazife Sultan (Ahmed III.'ün kızı, 1137—1178)	Ahmed Efendi (Saîd Mehmed Paşa'nın sadaretinde kethüday-ı sadr-ı âli olan Belgradlı Kâmil Ahmed Paşa)
Süleyman Racî Efendi (Rasim Efendi'nin küçük kardeşi, hattat ve şâir)	Osman III.
Seyfeddin (Şehzade, Ahmed III.'ün oğlu, 1140—1145)	
Eşref (İran şahı)	

²⁵ Mehmed ile Mustafa'nın doğumlarına Rasim Efendi şu tarihi söylemiştir:

طوعیه الکی شمسک بازار واسم ده بر تاریخ
محمد مصطفیٰ مکدمیه اولدی شادان تاس

- Tahir İbrahim
Yusuf Nesib Efendi (Yenikapu Mesnevîhanesi şeyhi, şâir)
İsâ Efendi (Meşayihîten, Süleymaniye vâ'izi, mahlâsı Mahvî)
Safiye Nasuhî
Mehmed Vahyî Efendi (Balat şeyhi, şâir)
Seyyid Mehmed Murad Efendi (Nakşbendî meşayihinden)
İsâ Ağa (Yenişehir Fenar âyanından)
Hısım Mehmed Ağa (Sipahiler kethüdası, Başbaki kulu)
Hüseyn (Hısım Mehmed Ağa hazinedarı)
Molla Ahmed (Hafız, vefatı 1138)
Fatma Hanım
Nâyi Osman Efendi (Galata Mevlevîhanesi şeyhi)
Emir Efendi (Yedikuleli, meşhur hattat)
Hacı Mehmed Ağa (Bezzazistanî, Deilal-zade)
Ahmed Efendi (Emir Buhârî şeyhi, Kırımlı)
- Emine Kadın
Hoca Mehmed Emin (Tokadı, nakşbendî meşayihinden, İstan bul'da Emir Buhârî Tekkesi şeyhi, vefatı 1158)
Nureddin Efendi (Koca Mustafa Paşa şeyhi ve zamanının pek sayılmış bir siması; vefatı 1160)
Ahmed Efendi (Halvetî meşayihinden; vefatı 1161)
Mirza-zade Ahmed Efendi (Kazasker ve meşhur şâir Neylî Efendi)
Su-yolcu-zade Mehmed Necib Efendi (Davhatü'l-küttâb sahibi, hattat ve şâir)
Hizfî Efendi (Gümrük-i kebir kâtibi, şâir; vefatı 1173)
Hacı Beşir Ağa (Kızlar Ağası)
Sahhaf Mustafa Efendi (Sarayı âmire yazı hocası)
Ahmed Paşa (Sadrâzam Topal Osman Paşa-zade Rumeli valisi Ratib Ahmed Paşa)
Halime (Rasim Efendi'nin yazıda icazet verdiği bir kız çocuğu)

Metin içinde naklettiğimiz arz-ı hâl suretleri, Rasim Efendi'nin inşası hakkında fikir edinmeğe kâfi geleceğinden burada ayrıca misâl vermeğe lüzum görmedik. Çok muvaffak olduğu tarihleri için de makalemizde keza bir kaç nümune bulunmaktadır. Binaenaleyh, burada şâirin, âşıkane şûir söylemekteki başarı derecesini tebarüz ettirmek için, bir gazelini, bir muhammesini ve bir de şarkısını neşr ile iktifa ediyoruz.

Gazel

*Nigâh-ı mestini fitneyle rû be-rû gördük
Kazâ o gamzeyle eylerdi ser-fürû gördük
Muradı aksini çekmek o serviu âğuşe
Yine cemende ziyade huruş-ı cû gördük
Muhakkak âyet-i hüsnün de nesh olunduğunt
Risale-i hat-ı reyhanda mâ be-mâ gördük
Yakında yüz çevirir sübha-i riyasından
Elinde zahid-i bed-meşrebîn sebû gördük
Sürura kalmamış asla derunda yer Rasim
Gumum-ı dehr-i dentden aceb gulû gördük*

Muhammes Şarkı

*Hasretinle gülşen-i bezm olmasun bî-âb-u tâb
Etme akşam olmadan nâz ile azm-i câme-hâb
Çıkmasun âhım sipihre ey meh-i âlf-cenâb
Olmasun pâ-mâl-i hicranın dil-i pür-iztirâb
Şeh-levendim eyleme üftadelerden ictinâb*

*Hasretinle çekdiğim bilseydin ey kaşt keman
Tîr-âsâ hane-i ayyare olmazdın revan
Gel perf-zadem kerem kıl haneme bir şeb nihan
Olmasun pâ-mâl-i hicranın dil-i pür-iztirâb
Şeh-levendim eyleme üftadelerden ictinâb*

*Hadden aşdı telhi-i cevrinle derd-i iştîyak
Gel efendim lutfile kıl bendeni şîrin-mezak
İtimad etme rakıyb-i kâzib eylemse nîfak
Olmasun pâ-mâl-i hicranın dil-i pür-iztirâb
Şeh-levendim eyleme üftadelerden ictinâb*

Şarkı

*Lâle-zâr-ı sine-i pür-dâğı seyran eyle gel
 Gel efendim lâle-ruhsarım çerağan eyle gel
 Mihr-i ruğınle dil-i uşşakı suzan eyle gel
 Gel efendim lale-ruhsarım çerağan eyle gel*

*Lâle-zârı makdemin reşk-i bahar etsün yine
 Gül açılsun azm-i gülşen eyle ruğın şevkine
 Andeliban başlasun şarkilere gül üstüne
 Gel efendim lâle-ruhsarım çerağan eyle gel*

*Rasimâ gülşende zevka ehl-i dil agaz edüb
 Şevk ile mutrib terennüm etmede şehnaz edüb
 Sen de ey gül-çehre bir şeb def'-i hâb-ı naz edüb
 Gel efendim lâle-ruhsarım çerağan eyle gel.*